

Skildring av Närke

Återutgivning av text från 1883

En gratis publikation från
e-boksbiblioteket.se

Skildring av Närke
– Återutgivning
av text från 1883

av Carl Georg Starbäck

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-353-1

Copyright © 2017 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du en historisk skildring av landskapet Närke från år 1883.

Du får bland annat läsa spännande anekdoter om några av de historiska händelserna i landskapet och en mycket kort geografisk beskrivning.

Märkligt nog skildras den svenska naturen som om författaren åkt i ett flygplan – trots att det ännu inte var uppfunnet. Det var troligen härifrån som Selma Lagerlöf fick idén att låta Nils Holgersson skildra landet genom att flyga på en gås.

Den här e-boken publicerades på sajten e-boksbiblioteket.se i januari 2017.

Texten publicerades ursprungligen år 1883 i boken ”Små berättelser om märkliga orter i Sverige – Liten geografisk läsebok för barn och ungdom” med rubriken ”Nerike”. Författare till texten är Carl Georg Starbäck (1828–1885).

I slutet av 1800-talet var historikern Carl Georg Starbäck en av landets mest kända författare. Han skrev framför allt populära böcker om historia men också romaner. Man kan säga att Starbäck var sin tids Herman Lindqvist eller Jan Guillou.

Inledning: Sverige – från ovan

1 Om vi besluta oss för att företaga en resa genom vårt fädernesland för att se och lära känna något litet af dess natur och folk samt folkets seder och bruk inom olika landskap, så blir första frågan, huru vi bäst skola ställa till det så att vi på en gång kunna få en öfversigt öfver det hela och vinna kännedom om de märkeligaste enskildheterna. Jernvägarne och ångbåtarne äro förträffliga fortskaffningsmedel, men hafva det emot sig, att vi dels icke skulle kunna komma till många orter, dit vi nödvändig vilja, dels föra de oss antingen för fort eller ock blott utefter stränderna af det landskap, hvari vi för tillfället befinna oss. Att i våra tider färdas med häst och vagn eller till fots, skulle åter gå alldeles för långsamt, och alla dessa sätt att färdas skulle dessutom göra det alldeles omöjligt för oss att få en god öfversigt öfver det hela, något som för oss är af stor vigt.

Kunde vi därför skaffa oss en farkost, som vore så inrättad att den förde oss högt upp i rymden, men åter, när vi ville, sänkte sig ned med oss till den ort, som vi närmare ville lära känna, då vore våra önskningar uppfyllda. Om vi kunde komma så högt upp, att vi kunde se hela vårt land utbreda sig under oss liksom en vanlig karta, öfver hvilken vi efter behag foro fram och åter, då behöfde vi blott uppställa

för oss något rättesnöre att följa vid de besök, som vi här och der skulle göra, och så begifva oss på väg.

Ett sådant fortskaffningsmedel finnes emellertid på sätt och vis, ehuru man ännu icke hunnit få det så fullkomligt, att det uppfyller alla de anspråk, som man måste hafva på ett sådant. Det är luftballongen. Vi kunde ju antaga, att en sådan funnes, åt hvilken vi vågade anförtro oss!

Nå väl, stigen på och följ mig. I verkligheten kan man väl icke i luftballong stiga så högt, eller vår synförmåga sträcka sig så långt, att vi skulle kunna se hela vårt fosterland utbreddt för oss, som på en karta, men vi kunna ju antaga äfven detta.

2 Medan vi nu befinna oss uppe i höjden, skola vi först taga en öfverblick af landets utseende. Vi se då, huru genom hela den halfö, som bildar *Sverige* och *Norge*, löper en bergsrygg, ifrån hvilken landet sluttar åt ömse sidor. Det är *Kölen* eller *Seveberget*. Flera bergarmar synas utgå från denna bergsrygg både inåt Sverige och Norge, men de senare gå ända ut till hafvet och åtskilja från hvarandra de många hafs-fjordarne, hvari Norges kust är sönderskuren; åt svenska sidan sänka sig deremot de glesa tvärryggarne allt mer, ju närmare de komma kusten, och utplattas slutligen alldeles samt försvinna.

Sådana fjordar, som i Norge, finnas icke på den svenska kusten, men deremot visar sig här utefter hela halföns längd ett lågland, hvars bördiga ängar och åkerfält tilltaga, ju längre man kommer söderut. På ett ställe, der vi se de stora sjöarna *Wenern*, *Wettern*, *Hjelmaren* och *Mälaren*, går detta lågland från *Östersjön* till *Skagerrack*, liksom ett bälte från landets ena kust till den andra. Skulle vi tänka oss, att hafvet

steg omkring 300 fot öfver sin nuvarande yta, så skulle det fylla hela detta låglandsbälte, och Sverige skulle då skilja sig i tvenne öar, hvilka bildades af den nämnda höglandstrakten och en annan, som ligger söder om detta låglandsbälte. Söder om detta lågland höjer sig nämligen det småländska höglandet, sluttande åt alla sidor. I en längst försvunnen tid har verkligen vattnet stått så högt, att detta lågland varit ett sund, som sammanbundit *Nordsjön* och *Östersjön*. Det hafva lärde män räknat ut.

Men stora och breda floder forssa inom höglanden i dalarnes djup och nedflyta till låglandet, och upp emot norden se vi bergens toppar glänsa hvita. Det är snön, som ligger der och som aldrig smälter, fast solen skiner aldrig så varm. Det är nämligen förhållandet, att ju högre man kommer upp öfver jorden, desto mer tilltager kölden, och på en viss höjd är den så stark, att snön aldrig smälter. Sådana fjäll finnas många utefter Kölen och in i Norge, men på den svenska sidan äro de färre. *Sulitelma* är ett sådant berg, som ligger på Kölen i nordligaste delen av riket. Något längre söderut midtför *Storsjön* i *Jemtland* se vi ett annat, som heter *Syltoppen*, och ännu sydligare mellan *Dalarnes* nordligaste spets och *Fämundsjön* i Norge ligger *Svuckufjäll*. Söder om detta berg finner man intet, som höjer sig ofvan snögränsen, förr än man kommer till *Alperna* i södra Europa.

Skildring av Närke år 1883

Den här texten publicerades ursprungligen år 1883 i boken "Små berättelser om märkeliga orter i Sverige – Liten geografisk läsebok för barn och ungdom" med rubriken "Nerike". Författare till texten är Carl Georg Starbäck (1828–1885).

Om vi på vår luftfärd taga en sydostlig riktning från Carlskoga, befinna vi oss snart midt öfver Nerike. Vi se här bergssträckningen från det norra höglandet gå längs igenom landskapets vestra del såsom en bred vattendelare, medan öster om densamma låglandet utbreder sig fram emot Hjelmaren och på ömse sidor om denna. Denna slättbygd är snarlik en vidsträckt dæld, omgifven af sjöar, skogar och berg, och sammanhänger åt öster med Westmanlands och Södermanlands slätter. Vore icke denna slättbygd på sina ställen så sidländ, skulle Nerike vara ett af vårt lands bördigaste landskap; men oaktadt stora svårigheter genom denna omständighet möta åkerbruket, har dock detta under de senaste tiderna gjort så betydliga framsteg, att afkastningen ej blott är fullt tillräcklig för landskapets behof, utan äfven tillåter utförsel.

Här på slätten, men på en sandås, som sträcker sig i nordlig riktning strax vester om Hjelmaren, ligger *Örebro* stad. Den är gammal och har sina privilegier från år 1404, men var redan från hedna tiden en mycket besökt marknadsplats. *Örebro slott* får man icke höra omtalas, förr än under striden mellan konung Albrekt och drottning Margareta. Detta slott nedbröts på Gustaf Wasas tid, men blef sedan åter uppbyggt fyra våningar högt med ett torn i hvarje hörn.

Örebro är bekant genom de många viktiga herredagar och riksdagar, som der hållits från äldsta tider allt intill våra. Här valdes Engelbrekt till riksföreståndare, här hölls 1529 det viktiga kyrkomöte, genom hvars beslut katholska läran blef afskaffad i vårt land; här fattades ock 1540 ett beslut, hvarigenom Sverige blef *arfrike* i stället för *valrike*, och på riksdagen här 1810 blef samfadren till vår nuvarande konungaätt utvald till thronföljare i Sverige. I Örebro gamla kyrka ligger vår medeltids störste man, Engelbrekt Engelbrektsson begravnen. Hans bildstod af bronz har blifvit rest på torget.

Framför skolhuset i denna stad står en minnesvård, som blifvit rest öfver bröderna *Olaus* och *Laurentius Petri*. Dessa båda voro söner af en smed här i staden och gingo i den dåvarande klosterskolan samt skickades sedan till Strengnäs, hvarifrån den äldre af dem, Olof, reste utomlands för att studera vid akademien i Wittenberg. Här hörde han *Martin Luther* undervisa om alla de villfarelser, som tillhörde den då allmänt gällande katholska läran, samt med de klaraste skäl ur bibeln bevisa det orätta uti dessa läror. Och den unge, eldige och själsstarke Olof upptändes af begär att blifva en kämpe för Guds rena och oförfalskade ord i sitt fädernesland. Med dessa föresatser kom han hem år 1519. Då var *Sten Sture den yngre* riksföreståndare, och allas uppmärksamhet var riktad på det stundande kriget med konung

Christian i Danmark. Men Olof började genast sitt arbete och fick snart tillfälle att visa sitt oförskräckta mod, nämligen vid sin faders begrafning här i staden. Mäster *Per* — så hette den gamle smeden — hade nämligen skänkt en åkerlycka till ett kloster i staden, och munkarne kommo att öfvervara begrafningen och sjunga sina mesor. Men då läste den unge Olof lagen för dem och körde bort dem från sorgehuset. Hans gamla moder sörjde mycket deröfver, men han och hans broder Lars lyckades dock öfvertyga henne om, att det icke var munkarnes sång, som kunde göra den döde salig.

När man på ångbåt lemnar Örebro, far man öfver Hjelmaren, som här bildar tvenne sund, innan man kommer ut på sjöns mellersta och största rymd. Det östra af detta sund, hvilket dock är vida öppnare än det vestra, är bekant från den store Engelbrekts tid, emedan det var här, när han om qvällen kom roende från Örebro på väg till Stockholm, som han lade till vid den lilla holmen nära södra landet, hvilken ännu efter honom kallas *Engelbrektsholmen*. Fasta landet gent emot denna holme tillhör det gamla *Göksholmsgodset*, som under medeltiden tillhörde *Natt-och-Dag-släkten*, och härifrån kom den båt roende i natten, som medförde den ädle frihetskjeltens mördare. Denne, som hette *Magnus Bengtsson*, flydde sedan med sin far en mörk natt från Göksholmen, men de uppretade bönderna samlade sig och uppbrände allt, som af slottet kunde genom eld förstöras.

Mellösa socken, som ligger här omkring, är vigtig ej blott emedan den bland sina minnen räknar Engelbrekts död och hämnden derför, utan äfven ur andra synpunkter. Allmogen i denna bygd tros härstamma från ett främmande folk, som i forntiden här nedsatt sig, och i många afseenden skilja sig Mellösaborna från sina grannar. Så väl karlar som qvinnor utmärka sig framför Nerikesborna i allmänhet

genom en stark och fast kroppsbyggnad, hvitlätt hy och ljust hår samt blå ögon. Något lätt och gladt utmärker deras sinnelag, men de veta ock att vara allvarsamma, när så behöfves. De älska högt sina gamla sedvanor och äro sins emellan mycket eniga. Socknen, som ligger mellan Hjelmaren i norr och sjön *Qvismaren* i söder, skall i fordomtida hafva varit kringfluten och då kallats *Midlandsö*, ett namn som ännu under medeltiden påstås förekomma i ett och annat gammalt pergamentsbref.

Trakten här är rik på gamla minnen. Söder om denna socken ligger *Lännäs* socken, hvarest vid utloppet af *Tegelån* i Hjelmaren ligger en gammal herregård, som heter *Segersjö*. Den tillhörde under medeltiden Strengnäs biskoparne, men sägnen binder en gammal saga vid dess namn, nämligen den om *Hagbard* och *Signe*. *Signe* var en dotter af konung *Sigur*, som skulle hafva bott här, och slottet efter honom kallats "Sigursö", som sedan blifvit *Sigersjö*. Konungen ville icke gifva sin dotter åt *Hagbard*, som syntes honom för ringa, fast han var en utmärkt kämpe. När *Hagbard* en gång förklädd besökte konungadottern, blef han förråd af en hoftärna och af konungen hängd. Innan han hängdes, bad han, att man skulle hänga hans rock i galgen, ty han och *Signe* hade lofvat hvarandra, att den ene icke skulle öfverleva den andra, och han ville pröfva hennes trohet. Och knapt var hans rock upphängd, så att den kunde ses från konungagården, förr än *Signe* tände eld på sin jungfrubur. Sedan gick *Hagbard* med fröjd döden till mötes, och i sång och saga prisades hans och *Signes* trohet. Ännu visar man här i trakten "Habars hög", "Signes källa" och "Signes hög".

Viktiga ord och personer

Kung Albrekt.

[ca 1338–1412] Hertig av Mecklenburg och kung av Sverige mellan 1363/1364 och 1389. Avsattes som kung och satt flera år fängslad. Albrekt är i dag kanske mest känd som indirekt ledare för Vitalierna, en stark flotta med sjörövare som härjade i Östersjön.

Bengtsson, Magnus.

[död ca 1477] Svensk lagman och riksråd. Är mest känd för mordet på Engelbrekt Engelbrektsson år 1436. Flydde utomlands efter dådet, återvände 1443 men straffades aldrig. Kallas ibland även för Måns Bengtsson (Natt och Dag).

Engelbrekt.

[ca 1390–1436] Svensk som började sin karriär som militär. Blev ledare för det så kallade Engelbrektsupproret som började 1431 i Bergslagen. Upproret mot Erik XIII blev så småningom allt våldsammare och spred sig också över hela landet. Engelbrekt intog ett stort antal borgar och slott men mördades den 4 maj 1436.

Gustaf Wasa.

[1496–1560] Svensk kung från 1523 till sin död 1560. Gustav Vasa är en av de mest inflytelserika kungarna i svensk historia. Gustav införde arvsmonarkin i Sverige och reformerade kyrkan. Många menar att Vasa skapade den moderna svenska nationalstaten.

Konung Christian

[1481–1559] Kung av Danmark och Norge 1513–1523 och över Sverige 1520–1521. Flydde från Danmark år 1523 efter att ha blivit avsatt. Försökte ta makten 1531 med hjälp av en rekryterad här men misslyckades. Tillbringade resten av sitt liv i husarrest på flera danska slott. Kristian II är mest känd i Sverige som Kristian Tyrann, ett namn han fick efter de nästan 100 avrättningarna under Stockholms blodbad år 1520.

Luther, Martin.

[1483–1546] Tysk jurist och präst. Gjorde 1517 uppror mot den katolska kyrkan. Hans lilla och stora katekes används fortfarande av många kristna.

Drottning Margareta.

[1353–1412] Drottning av Danmark och Norge mellan 1387 och 1412 och av Sverige under åren 1389-1412. Avled av pesten och ligger begravd i Roskilde domkyrka.

Petri, Laurentius.

[1499–1573] Sveriges förste lutherske ärkebiskop. Hette egentligen Lars Petersson och var yngre bror till författaren Olaus Petri.

Petri, Olaus.

[1493–1552] Svensk rikskansler, präst och författare. Var landets förste historiker men är främst känd för sina insatser för reformationen. Petri gjorde bland annat en översättning av Nya testamentet och skrev ett stort antal psalmsånger.

Starbäck, Carl Georg.

[1828–1885] Svensk historiker, lärare och författare. Var en av sin tids mest kända populärhistoriker och kan beskrivas som 1800-talets version av Herman Lindqvist. Han är mest känd för det stora verket ”Berättelser ur den svenska historien” som kom ut i 11 delar mellan 1860-1875.

Sten Sture den yngre.

[1492–1520] Svensk riddare och riksföreståndare. Var en av ledarna i kampen mot en svensk anslutning till den nordiska unionen. Sårades svårt vid ett slag på isen vid Bogesund och avled några dagar senare. Kaoset efter Stens död gjorde att Kristian II kunde ta makten över Sverige.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott»"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"

- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)